

MAS'ULIYATI CHEKLANGAN VA AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA KAPITALNI HISOBGA OLISH

Sirojiddinov Nuriddin

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada mas'uliyati cheklangan va aksiyadorlik jamiyatlarida kapitalni hisobga olishning muhimligi va asosiy tamoyillari tahlil qilindi. Kapital, har ikki turdagi jamiyatlar uchun iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishning asosiy omili bo'lib xizmat qiladi. Maqolada mas'uliyati cheklangan jamiyatlar (MCHJ) va aksiyadorlik jamiyatlari (AJ) o'rtasidagi farqlar, ularda kapitalning tuzilishi, buxgalteriya hisobida hisobga olish usullari hamda moliyaviy hisobotlarda aks ettirilishi ko'rib chiqildi. Shuningdek, maqolada kapitalni boshqarish jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularni hal qilish yo'llari ko'rib chiqildi. Kapitalning to'g'ri baholanishi va korxona moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash korxonaning raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi o'rganildi.

Kalit so'zlar: kapital, tadbirkorlik faoliyati, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar, aksiyadorlik jamiyatlari, aktivlar, investisiyalar, kapitalni boshqarish.

Kirish. Kapital, har ikki turdagi jamiyatlar - mas'uliyati cheklangan jamiyatlar (MCHJ) va aksiyadorlik jamiyatlari (AJ) uchun iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishning asosiy omili sifatida muhim rol o'ynaydi. Kapital, asosan, moliyaviy resurslar, aktivlar va investisiyalarni o'z ichiga oladi. Bu resurslar tadbirkorlik faoliyatining muhim poydevorini tashkil etadi va korxonaning o'sishi, rivojlanishi hamda bozor raqobatida muvaffaqiyat qozonishida muhim ahamiyatga ega.

Mas'uliyati cheklangan jamiyatlarda kapitalning roli juda katta. MChJlar odatda kichik va o'rta biznes korxonalari bo'lib, ularning kapitali ta'sischilarning oila a'zolari yoki yaqin do'stlaridan jalb qilinadi [1]. Bunday jamiyatlar uchun kapitalning barqarorligi va to'g'ri boshqarilishi, ularning moliyaviy holatini yaxshilash hamda rivojlanish strategiyalarini amalga oshirishda zarurdir. MChJlar ko'pincha o'z faoliyatini kengaytirish yoki yangi loyihalarni amalga oshirish uchun qo'shimcha kapitalga ehtiyoj sezadilar. Shuning uchun, ularning moliyaviy rejalashtirish jarayonida kapitalni hisobga olish va boshqarish juda muhimdir.

Aksiyadorlik jamiyatlari, katta miqdordagi kapitalni jalb qilish imkoniyatiga ega bo'lib, ular aktsiyalar chiqarish orqali investorlardan mablag'yig'adi. AJlarda kapital nafaqat moliyaviy resurslarni ifodalaydi, balki ularga bozor raqobatida ustunlik beruvchi innovasion loyihalarni amalga oshirish imkonini ham beradi [2]. Aksiyadorlik jamiyatlari ko'pincha katta miqdordagi investisiyalarni talab qiladigan loyihalarni amalga oshirayotganda, shuningdek, global bozorda raqobatbardosh bo'lishida kapitalning ahamiyatiga tayanadi.

Kapitalni to'g'ri boshqarish, har ikki turdagi jamiyatlar uchun iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Bu jarayon, moliyaviy risklarni minimallashtirish va investisiya samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida kapitalni hisobga olishning innovasion yondashuvlari, masalan, raqamli texnologiyalar va moliya texnologiyalari (FinTech) orqali amalga oshirilishi mumkin. Bunday yondashuvlar, korxonalarga o'z kapitalini yanada samarali boshqarishga va moliyaviy resurslarni to'g'ri taqsimlashga yordam beradi. Natijada, kapital har ikki turdagi jamiyatlar uchun iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishni ta'minlovchi muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayonni to'g'ri tashkil etish va boshqarish esa korxonaning muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Mas'uliyati cheklangan jamiyatlar va aksiyadorlik jamiyatlari o'rtasidagi farqlar, ular kapitalining tuzilishi, kapitalni hisobga olish usullari va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish kabi ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi [3]. Birinchidan,

MCHJ va AJning kapital tuzilishi bir-bidan farq qiladi. MCHJlarning kapitali bir yoki bir nechta yaqin jismoniy hamda yuridik shaxslar tomonidan shakllantiriladi. MChJlarda aksiyalar chiqarish orqali kapital jalb qilinmaydi, balki ulardagi ulushlar muayyan shaxslar o'rtasida taqsimlanadi. AJlar esa aksiyadorlardan aksiya qiymati miqdoridagi kapital to'plash orqali o'z kapitalini shakllantiradi. Ular aksiyalarni ommaviy ravishda sotish imkoniyatiga ega. Bu, AJlarga katta miqdordagi mablag'larni jalb qilish imkonini beradi. Katta miqdordagi kapital ularga keng ko'lamli loyihalarni amalga oshirishda yordam beradi.

Ikkinchidan, hisobga olish usullari ham farqlanadi. MChJlarda kapital ko'pincha oddiy va osonroq usulda hisobga olinadi, chunki ular cheklangan sonli ta'sichilarga (elliktagacha) ega va moliyaviy hisobotlar nisbatan sodda shaklda tayyorlanadi. AJlar esa murakkabroq hisobga olish tizimiga ega, chunki ular ko'plab aktsiyadorlarga xizmat ko'rsatadilar va moliyaviy hisobotlar ko'proq ma'lumotni o'z ichiga oladi [4]. AJlarda moliya hisobotlar moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga (MHXS) muvofiq tayyorlanishi lozim, bu esa ularda moliyaviy holatini aniqroq aks ettirishga yordam beradi.

Uchinchidan, moliyaviy hisobotlar ham farq qiladi. MChJlar ko'pincha yillik hisobotlarni tayyorlashda oddiy shakllarni qo'llaydilar va ko'proq ichki maqsadlarda foydalanadilar. AJlar esa yillik moliyaviy hisobotlarini keng jamoatchilikka taqdim etadilar va ularning hisobotlari ko'proq tafsilotlarni o'z ichiga oladi. Masalan, hisobotda aktsiyadorlarga dividend to'lash rejasi, qarz majburiyatlari va investisiya strategiyalari haqida ma'lumot beriladi. Umuman olganda, MCHJ va AJ o'rtasidagi farqlar ularning tuzilishi, kapital jalb qilish usullari, hisobga olish jarayoni va moliyaviy hisobotlar tayyorlashda namoyon bo'ladi. Har ikkala turdagi jamiyatlar o'z faoliyatini muvaffaqiyatli yuritish uchun o'zlariga xos yondashuv va strategiyalarni qo'llashlari zarur.

Kapitalni boshqarish jarayonida bir qancha muammolar yuzaga kelishi mumkin. Birinchidan, mablag'larning etarli emasligi, ya'ni likvidlik muammolari,

kompaniyaning faoliyatini to'xtatishi yoki rivojlanish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Bunday holatlarda, kompaniyalar qisqa muddatli qarzlar yoki investorlar orqali qo'shimcha mablag'lar jalb qilishni ko'rib chiqishlari zarur.

Ikkinchidan, kapitalni samarali taqsimlash muammosi mavjud. Resurslarni to'g'ri taqsimlamaslik, investisiya loyihalarining muvaffaqiyasizligiga olib kelishi mumkin [5]. Buni hal qilish uchun kompaniyalar moliyaviy tahlil va rejalashtirish jarayonlarini kuchaytirishlari, shuningdek, risklarni baholash va diversifikatsiya strategiyalarini qo'llashlari lozim.

Uchinchidan, bozor sharoitlarining o'zgarishi ham muammo tug'dirishi mumkin. Raqobatning kuchayishi yoki iqtisodiy inqirozlar kompaniyaning moliyaviy barqarorligiga tahdid soladi. Bu holatda, kompaniyalar bozorni o'rganish, yangi strategiyalar ishlab chiqish va innovatsion echimlarni joriy etishga e'tibor berishlari kerak. Shu tarzda, kapitalni boshqarish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni aniqlash va ularga samarali yechimlar topish, kompaniyaning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda kapitalni hisobga olish jarayoni muhim ahamiyatga ega, chunki u kompaniyaning moliyaviy barqarorligini va raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Innovatsion yondashuvlar va amaliyotlar bu jarayonni yanada samarali qilishga yordam beradi. Maqolaning davomida kapitalni hisobga olishning zamonaviy usullari, texnologik innovatsiyalar va yangi uslubiyotlar haqida so'z yuritamiz.

Bugungi kunda raqamli transformatsiya har qanday biznes jarayonining ajralmas qismiga aylangan. Kapitalni hisobga olishda raqamli texnologiyalar, masalan, bulutli hisoblash, katta ma'lumotlar (Big Data) va sun'iy intellekt (SI) keng qo'llanilmoqda. Bulutli hisoblash orqali kompaniyalar o'z moliyaviy ma'lumotlarini xavfsiz saqlash va ularga istalgan joydan kirish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu esa real vaqt rejimida moliyaviy tahlil o'tkazish imkonini beradi. Katta ma'lumotlar yordamida kompaniyalar o'z kapitalining harakatini yanada

chuqurroq tahlil qilishlari mumkin. Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish jarayonlari orqali moliyaviy ko'rsatkichlar va tendentsiyalar aniqlanadi, bu esa strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish kapitalni hisobga olish jarayonini sezilarli darajada osonlashtirmoqda. SI yordamida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash, xarajatlarni nazorat qilish va investisiya strategiyalarini ishlab chiqish jarayonlari avtomatlashtiriladi. Bu esa inson omiliga bog'liq xatoliklarni kamaytiradi va jarayonlarni tezlashtiradi. Masalan, SI algoritmlari yordamida kompaniyalar o'z investisiya portfelli haqida real vaqt rejimida tahlil o'tkazishlari va tavsiyalar olishlari mumkin. Bu, o'z navbatida, mablag'larni samarali taqsimlash va risklarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Blokchain texnologiyasi kapitalni hisobga olish jarayonida shaffoflik va ishonchlikni oshirishda katta imkoniyatlar yaratmoqda. Bu texnologiya orqali moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish va ularni qayd etish jarayonlari yanada xavfsiz va tezkor bo'ladi. Har bir operatsiya blokchain tizimiga kiritilganda, u o'zgartirilmaydigan va ochiq ma'lumot sifatida saqlanadi. Bu shaffoflik investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ishonchni oshiradi. Kompaniyalar o'z moliyaviy hisobotlarini tayyorlashda blokchain texnologiyasidan foydalanib, xarajatlarni kamaytirishlari va vaqtni tejashlari mumkin.

Zamonaviy iqtisodiyotda kapitalni hisobga olish uchun yangi uslubiyotlar ishlab chiqilmoqda. Masalan, "Ajayl" (Agile) uslubi moliyaviy rejalashtirish jarayonida tezkorlik va moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Bu yondashuv yordamida kompaniyalar o'z strategiyalarini tezda yangilab borishlari va bozor sharoitlariga moslashishlari mumkin. Shuningdek, "Lean" (Lean) uslubi ham muhim rol o'ynaydi. Bu yondashuv resurslarni samarali ishlatishga qaratilgan bo'lib, kompaniyalarga keraksiz xarajatlarni kamaytirish va investisiya samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda ESG (environmental, social, governance tarjimaSI tabiat, jamiyat, boshqaruv) mezonlari ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Investorlar va iste'molchilar ekologik barqarorlik, ijtimoiy mas'uliyat va boshqaruv sifatiga e'tibor berishmoqda. Kompaniyalar ESG mezonlarini hisobga olgan holda kapitalni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqishlari zarur. Bu yondashuv nafaqat kompaniyaning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi, balki investorlar uchun jozibadorlikni ham ta'minlaydi. ESG mezonlariga rioya qilish orqali kompaniyalar o'z brendini mustahkamlashlari va uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishishlari mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda kapitalni hisobga olish jarayoni innovation yondashuvlar va amaliyotlar bilan to'ldirilmoqda. Raqamli transformasiya, sun'iy intellekt, blokchain texnologiyasi, yangi metodologiyalar va ESG mezonlari bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Ushbu innovasiyalar kompaniyalarga o'z moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, raqobatbardoshligini oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash imkonini beradi. Natijada, zamonaviy bizneslar o'z faoliyatini yanada muvaffaqiyatli olib borishga erishadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatkulov M.Sh., Tabayev A.Z. "Buxgalteriya hisobi" o'quv amaliyoti uchun o'quv qo'llanma. – T.: 2022: - 126 b.
2. B. Isroilov, Buxgalteriya hisobi nazariyasi: Darslik - Toshkent: Tafakkur , 2020. - 240 b.
3. Теория бухгалтерского учета: учебное пособие- Т.: Iqtisodiy-Moliya, 2018. - 200 c.
4. Karimov A., Buxgalteriya hisobi. Darslik.-T.: Iqtisod-moliya, 2019. - 624 b.
5. I.Ismanov, N.Toshmamatov, S.Buzrukhanov. Moliyaviy hisob va hisobot: Darslik – T.: Sano-standart, 2019. - 560 b.
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/IFRS>